

PRACTIVISME

Eva Rovers

PRACTIVISME

Een handboek voor heimelijke rebellen

2018 Prometheus Amsterdam

© 2018 Eva Rovers
Omslagontwerp en illustratie Max Rovers
Foto auteur Niels Vlug
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3653 6

*Iedere keer wanneer iemand opstaat voor een ideaal,
of in beweging komt om het lot van anderen te verbeteren,
of vecht tegen onrecht,
maakt hij een kleine rimpeling van hoop,
en elkaar kruisend uit een miljoen verschillende punten
van kracht en durf,
vormen alle rimpelingen samen een stroom
die zelfs de machtigste muren van onderdrukking en
weerstand kan neerhalen.*

Robert F. Kennedy
Toespraak voor de Universiteit van Kaapstad
1966

Inleiding

Toen ik negen jaar was, kwam ik voor het eerst in opstand. Niet tegen mijn ouders omdat ze me probeerden op te voeden, maar tegen iets wat niets met mijzelf te maken had, iets wat groter was dan ikzelf: de zeehondenjacht. Ik moest een spreekbeurt houden en dat leek mij een uitstekende gelegenheid om die schandelijke praktijk eens en voor altijd aan te pakken. Om mijn protest kracht bij te zetten, nam ik die ochtend geen spandoek mee naar school, maar een barbiepop. Haar jasje had ik volgeplakt met watten zodat die op een bontjas leek en van mijn broer leende ik een sleutelhanger in de vorm van een honkbalknuppel. Met alle verontwaardiging die in mijn negenjarige lijf zat, legde ik aan mijn klasgenoten uit hoe barbaars de stropers te werk gingen. Mijn conclusie was dat ze in plaats van die arme zeehondjes beter mensen met bontjassen konden doodknuppelen – wat ik illustreerde door met het honkbalknuppeltje op mijn barbiepop in te slaan. Even bleef het stil in de klas. Toen sprongen mijn klasgenoten op van hun stoelen en begonnen luidkeels te joelen en klappen. Jaap, de grootste jongen van de klas, tilde me op zijn schouders en met zijn allen marcheerden we de klas uit, andere klassen stroomden leeg en sloten zich aan, de school uit, de

straat door, mensen kwamen uit hun huizen en sloten zich bij ons aan. Met onze vuisten in de lucht brulden we dat het afgelopen moest zijn met de zeehondenjacht. Nog diezelfde avond opende het *Achtuurjournaal* met het bericht dat de zeehondenjacht abrupt tot een einde was gekomen.

Zo zag ik het tenminste voor me op de avond voor mijn spreekbeurt. In werkelijkheid bleef de klas me zwijgend aankijken. Angstig vooral ook. Ik leerde die dag twee dingen over opstand: ten eerste dat agressie niet helpt om mensen van je punt te overtuigen, en ten tweede dat opstand niet meteen resultaat heeft. Opstand vergt geduld. Veel geduld. Pas twintig jaar later stelde de EU een importverbod op zeehondproducten in. En hoe graag ik ook zou schrijven dat ik daar enige rol in heb gespeeld, dat verbod had niets met mij te maken. Afgezien van een lidmaatschap van Greenpeace, deed ik net zo weinig als mijn klasgenoten. Ik heb nooit tegen bont gedemonstreerd en ben al helemaal geen activist geworden, maar een schrijver. En dan ook niet eens een activistische schrijver, maar een biograaf die keurig het leven van anderen beschrijft. Mijn activisme beperkte ik tot mijn persoonlijk leven: ik werd vegetariër en zette het soms half grappend, half gemeend op een gillen als vrienden binnenkwamen: 'Er zit een dood dier op je capuchon!' Maar dat was het dan. Het was het risicoloze verzet van een huiskameractivist.

Steeds vaker vraag ik me af waarom dat zo is. Waarom doe ik niet méér, waarom ben ik niet activistischer? Want de redenen om in opstand te komen, zijn zich sinds mijn spreekbeurt alleen maar blijven opstapelen: banken die gered zijn met belastinggeld en inmiddels weer royale bonus- en uitkeringen; de 'participatiesamenleving' die dwingt tot een ieder-voor-zich-mentaliteit; mantelzorgers die niet meekomen in de maatschappij omdat zij te weinig tijd hebben

voor hun studie of werk; postbodes en verpleegkundigen die gedwongen worden als zzp'er te werken; artsen en leraren die zo veel administratie moeten doen dat zorg en onderwijs eronder lijden; politici die meer naar bedrijven luisteren dan naar burgers. En dan heb ik het nog niet over mondiale problemen als smeltende ijskappen, plastic oceanen, luchtvervuiling, racisme, seksisme, honger, voedselverspilling en atoomoorlogen die met een enkele tweet ontketend kunnen worden... Redenen genoeg dus, maar wat doe je er in je eentje tegen? Je plastic scheiden en korter douchen? Een petitie tekenen? Met een demonstratie meelopen?

Tegen beter weten in doe ik het allemaal wel, maar het voelt futiel. Hoeveel nut heeft het als ik in mijn eentje minder vaak vlieg, terwijl 70 procent van de CO_2 -uitstoot veroorzaakt wordt door slechts honderd bedrijven? Is het niet veel effectiever als die bedrijven wat veranderen? En die 3400 plastic flesjes die Coca-Cola *per seconde* produceert: daar kan ik toch niet tegenop recyclen? De reden waarom ik dat toch doe, is omdat ik zelf niet wil bijdragen aan vervuiling, maar ook omdat ik niet van anderen kan vragen zich verantwoordelijk te gedragen als ik dat zelf niet doe. Of zoals Kant (net iets anders) schreef: handel volgens het principe waarvan je vindt dat het een algemene wet zou moeten zijn. Maar al zou er een wet zijn die ieder individu verplicht om plastic te recyclen, dan schieten we daar nog weinig mee op als er nog steeds zoveel geproduceerd wordt. Dat is dweilen met de kraan open. Het hele systeem zou op de schop moeten. En dat geldt voor meer systemen. Maar een systeemverandering veroorzaakt je niet in je eentje. Daarvoor heb je een massale beweging nodig. Wat mij frustriert is dat veel mensen, net als ik, wel zien dat er iets moet veranderen, maar niet of nauwelijks iets doen. Zijn we de

moed verloren om in opstand te komen? Denken we dat de problemen te groot zijn en de systemen te sterk? Of hebben we ons in slaap laten sussen?

Toen ik gevraagd werd om een deel te schrijven in de filosofische pamflettenreeks *Nieuw Licht*, besloot ik om die vraag te onderzoeken. Het resultaat was *Ik kom in opstand, dus wij zijn*, waarin ik de ideeën van de Franse filosoof Albert Camus gebruikte om te laten zien dat we ons in het Westen hebben laten verblinden door de ideologie van de vrije markt. Ik pleitte ervoor om wakker te worden en ons te ontworstelen aan het consumentisme. Om ons druk te gaan maken over dingen die we vanzelfsprekend zijn gaan vinden, zoals eindeloze economische groei en de onmacht van personen ten opzichte van bedrijven. Maar, was de cynische onderliggende boodschap, zolang we kunnen shoppen en voor veertig euro door heel Europa kunnen vliegen, vinden we alles best en komt niemand in opstand.

Mijn cynisme werd verzacht door de vele reacties die ik op het boekje kreeg van andere huiskameractivisten. Mensen die zich net als ik druk maakten over wat er gaande is in de wereld en hetzelfde gevoel erbij hadden: wat doe je er in je eentje tegen? Grotendeels waren het mensen die politiek bewust waren, maar zich niet thuis voelden bij een politieke partij, mensen die best actie wilden ondernemen, maar zichzelf absoluut geen activist wilden noemen, mensen die originele ideeën hadden voor allerlei misstanden, maar gewoon niet wisten waar ze moesten beginnen. Het besef dat zo veel mensen 'wakker' waren, stemde me hoopvol. Het was alleen zo jammer dat ze niet zichtbaar waren en hun ideeën grotendeels verborgen bleven achter de voordeur, waardoor al die mensen nauwelijks van elkaars bestaan wisten.

In de reacties kwamen telkens dezelfde twee vragen te-

rug: 'Ik wil wel wat doen, maar hoe dan? En heeft het wel zin?' Vragen die ik mijzelf ook talloze malen heb gesteld. Dat bracht mij op het idee om onderzoek te doen naar opstand en een antwoord te vinden op de simpele vraag: hoe doe je dat, in opstand komen? Daarvoor ging ik te rade bij filosofen, sociologen en actievoerders, maar vooral ook bij voormalige huiskameractivisten die op een dag hadden besloten dat ze niet meer passief wilden toekijken en daadwerkelijk in opstand kwamen. De uitwerking van die zoektocht heb je nu in handen: een handboek dat niet bedoeld is voor doorgewinterde actievoerders, maar juist voor degenen die zichzelf niet als activist beschouwen.

Waarom we wel een rebel willen zijn, maar geen activist

Bij het woord 'opstand' denken mensen vaak meteen aan demonstraties, spandoeken en gebalde vuisten, maar de rebellen in dit boek laten zien dat er talloze andere – veel leukere en effectievere – verschijningsvormen zijn. Want alle manieren waarop mensen, individueel of gezamenlijk, de politiek of de samenleving proberen te veranderen, zijn een vorm van opstand.

Minstens zo vastgeroest is het idee dat activisme alleen iets is voor een bepaalde subcultuur. Als ik mensen vraag of ze zichzelf als activist beschouwen, schudden ze vaak met een vies gezicht hun hoofd. Maar vraag ik of ze zichzelf een rebel vinden, dan zeggen de meesten met enige trots: 'Een beetje wel ja.' Wonderlijk, want als je de twee woorden in het woordenboek opzoekt, zie je dat activisme wordt beschreven als 'het streven om een idee uit te dragen door bedrijvige werkzaamheid'. Die 'bedrijvige werkzaamheid' kan natuurlijk destructief zijn, maar deze definitie laat evenveel ruimte voor een positieve invulling. Dat

in tegenstelling tot ‘oproer’ en ‘muitelij’, die het woordenboek geeft als synoniem van rebellie.

Het verschil zit in de beeldvorming. Bij het woord ‘rebel’ denken we aan filmhelden, met James Dean als de stoere *Rebel Without a Cause* als ultieme voorbeeld. Vandaar ook de bescheidenheid in hun antwoord, omdat mensen beseffen dat ze nou ook weer niet zó heldhaftig en onafhankelijk zijn. Activisme daarentegen wordt vaak geassocieerd met geweld. De krakersrellen van de jaren tachtig, de RaRa-aanslagen op onder meer Nederlandse tankstations en supermarkten (om zo de eigenaars te forceren hun bedrijven uit Zuid-Afrika terug te trekken), de met brandstichting en vernieling gepaard gaande bevrijding van dieren uit laboratoria, de moord op Pim Fortuyn door ‘een milieuactivist’, de protesten rond G20-bijeenkomsten die in hevige rellen ontaarden, maar ook de steeds verder polariserende Zwarte Pieten-discussie hebben dat stereotiepe beeld van de agressieve activist alleen maar gevoed. Het resultaat is dat het gros van de mensen huiverig is geworden voor alles wat met activisme te maken heeft.

Uit tal van onderzoeken blijkt niet alleen dat het woord ‘activist’ een scheldwoord is geworden, maar ook dat die negatieve associatie verstrekkende gevolgen heeft. Zo concludeert de Canadese psycholoog Nadia Bashir dat veel mensen wel sympathiseren met bijvoorbeeld vrouwenrechten of milieubescherming, maar dat ze degenen die deze doelen daadwerkelijk proberen te verwezenlijken, beschouwen als excentrieke, militante, onhygiënische en irritante gekkies, waar ze het liefst ver vandaan blijven. In het beste geval zien ze activisme als hobby van een subcultuur waar ze zelf niets mee hebben; in het slechtste geval als synoniem van geweld. In beide gevallen luisteren ze nauwelijks naar wat activisten te vertellen hebben, laat

staan dat ze zich bij hen aansluiten – zelfs als ze hun doel een warm hart toedragen. Die negatieve stereotypering vertraagt breed gedragen maatschappelijke veranderingen en weerhoudt mensen er bovendien van om zelf in actie te komen.

Daarom hoop ik met dit handboek weer glans te geven aan activisme door te laten zien dat het voor iedereen is weggelegd. Dat wat voor naam je er ook aan geeft – activisme, opstand, rebellie – je de wereld op duizenden manieren kunt veranderen. Als we al die manieren bundelen, kunnen we immense invloed uitoefenen. Veel meer dan we vaak zelf voor mogelijk houden. Het doel van dit handboek is om die invloed aan te boren, zodat jouw opstand verder reikt dan je eigen huiskamer. Want hoe prijzenswaardig klein verzet ook is, het zal altijd futiel blijven als we het alleen blijven doen. De slogan ‘een beter milieu begint bij jezelf’ gaat op voor iedere verandering, maar met de nadruk op ‘begint’; je moet daar niet ophouden. Wil je die verandering enige impact laten hebben, dan moet je je persoonlijke verzet ‘opschalen’. Hoe, daar probeer ik met *Practivisme* een paar tips voor te geven.

Dit handboek is in de eerste plaats bedoeld voor ‘heimelijke rebellen’: iedereen die een verandering wil veroorzaken, maar om wat voor reden dan ook die ideeën voor zichzelf houdt en niet omzet in zichtbare daden. Dan lijkt het inderdaad of je er in je eentje voor staat, wat niet alleen behoorlijk eenzaam is, maar ook demotiverend. Gebruik daarom dit handboek om uit de kast te komen als activist. Want alleen als opstand zichtbaar is, kan het impact hebben en anderen aansporen hetzelfde te doen. Stel je voor hoe het zou zijn als alle heimelijke rebellen elkaar zouden kennen. Met hoevelen zouden we zijn? En wat zouden we samen wel niet kunnen bereiken?

In *Practivisme* vind je acht adviezen, die ieder weer opgedeeld zijn in kleinere tips. Die adviezen leiden heimelijke rebellen van durven denken, via het omzetten van woede in plannen, moeite doen, samenwerken, opvallen en geweldloos zijn, uiteindelijk naar durven doen. Ieder hoofdstuk begint met een voorbeeld, meestal van eigen bodem, maar soms waren internationale voorbeelden, zoals dat van de Britse anti-schaliegasoma's of de Amerikaanse Yes Men, te mooi om niet te noemen. Met de voorbeelden en tips in dit boek hoop ik de inspiratie, ideeën en praktische adviezen te geven die heimelijke rebellen ertoe aanzetten hun huiskameractivisme om te zetten in openlijke opstand. Alleen dan kun je de wereld veranderen. Het wordt tijd dat we dat massaal gaan doen, want we kunnen de grote veranderingen niet nog langer overlaten aan politiek en multinationals. We moeten de toekomst zelf in handen nemen.

Durf te denken

Het briljante bordeel en de naakte waarheid

Ooit, ergens in de jaren negentig, viel ik al zappend in een film. Een jongen van een jaar of achttien loopt wat onwennig een chic bordeel binnen. De madam vraagt hem of hij specifieke wensen heeft en troont hem mee naar een salon vol elegant geklede vrouwen. 'Dit is Rebecca, zij is gespecialiseerd in negentiende-eeuwse Duitse filosofie. Schopenhauer, Hegel, Nietzsche. En dit is Mira: kwantumtheorie. Jennifer: kubistische en post-impressionistische kunst.' De jongen kiest voor Philippa, de schaakexpert. Hij rekt vijftig dollar af: voor 'extra intellectuele stimulatie' moet meer worden betaald. Als hij vraagt wat dat inhoudt, fluistert Philippa: 'Als je wilt kan ik zonder mijn hoofdband spelen.' 'Maar dat is illegaal!' roept de jongen verschrikt. De van overheidswege verplichte hoofdband zorgt ervoor dat al te intelligente of kritische gedachten worden geneutraliseerd.

De film bleek een uitgesponnen verfilming te zijn van *Harrison Bergeron*, een kort verhaal van Kurt Vonnegut. De bordelescène komt in dat verhaal niet voor, maar de onderdrukking van kennis en kritische gedachten des te meer. Een paar jaar geleden moest ik weer aan dat verhaal denken toen een vriendin mij meenam naar Hoofddorp. Daar had zij een winkel gevonden die ik als modeliefhebber niet

mocht missen: Primark. Het bleek een winkel vol hippe broeken en jurken voor een tientje, t-shirts voor een paar euro en accessoires waarvan het verpakkingsmateriaal waarschijnlijk duurder was dan het ding zelf. ‘Volgens mij klopt dit prijskaartje niet,’ zei ik, terwijl ik een glamoureuze jurkje van twaalf euro omhooghield. ‘Zeker wel,’ glunderde mijn vriendin, ‘als je denkt dat de prijs niet klopt, dan klopt het!’ Ik kocht twee tassen vol kleren, maar toen ik die later ondersteboven keerde op mijn bed, voelde ik me alsof ik een enorme zak chips had leeggegeten: misselijk en schuldig. Het was alsof mijn ‘hoofdband’ was afgevallen. Kijkend naar de jurken, vesten en shirts op mijn bed besefte ik dat het helemaal níet klopte, dat het gewoon niet kon. Dat iets wat ik altijd doodnormaal had gevonden, – om de haverklap nieuwe kleren kopen – compleet gestoord is.

Het kostte beschamend weinig moeite om erachter te komen hóe gestoord de kledingindustrie is. Een keer googelen en ik wist dat er 10.000 liter water nodig is om het katoen van één spijkerbroek te produceren en dat de hoeveelheden chemicaliën die gebruikt worden om katoen te kweken en kleuren, ervoor zorgen dat de modewereld na de olie-industrie de meest vervuilende industrie ter wereld is. Maar het meest krankzinnige is dat die vervuilende, 10.000 liter water slurpende spijkerbroek gemaakt wordt door iemand die haar kind bij haar ouders heeft ondergebracht, omdat ze – hoewel ze zestig uur per week werkt – niet genoeg eten kan kopen met het loon dat ze verdient in een levensgevaarlijke fabriek. Dat loon is zo laag, omdat modeketens en merken weigeren om meer dan een paar dollar inkoopprijs te betalen en zelfs daarop blijven afdingen, zodat producenten telkens de lonen verlagen om te kunnen concurreren met andere kledingfabrieken.

Dat alles voor een spijkerbroek die maar een paar keer gedragen wordt en binnen een jaar wordt weggegooid, omdat hij 'uit de mode' is. Want kende de modewereld voorheen vier seizoenen, tegenwoordig zijn het er 52; iedere week een nieuwe hype en dus iedere week een reden om nieuwe kleren te kopen. Iets wat alleen mogelijk is met extreem lage prijzen. En aangezien modeketens en producenten geen behoefte hebben aan minder winstgroei, wordt er bezuinigd op het loon van degenen die al die wegwerpkleding maken. Flarden van die feiten zaten wel ergens in mijn achterhoofd, maar ik had de gruwel ervan nooit tot me door laten dringen. Alsof ik gehersenspoeld was. Het was zo vanzelfsprekend om even een winkel binnen te lopen om 'iets' te kopen, voor dat feestje vrijdag of stomweg omdat het regende en die stoere, maar elegante rode tas toch weer glans gaf aan de dag. Sterker, ik vond dat die tas ook wel liet zien wie ik was, dat het een uiting was van mijn persoonlijkheid. Kortom, ik wás gehersenspoeld.

Dat besepte ik toen ik de overvloed overzag die ik bij Primark had gekocht. Opeens drong het tot me door dat het nooit genoeg zou zijn. Dat de consumens in mij een onstilbare honger had die nooit verzadigd zou raken, al zou ik een hele winkel leegkopen. Er zou altijd weer dat volgende item zijn, de volgende jas, het volgende paar schoenen. Ik wist dat de onontkoombare tsunami aan reclame die de godganse dag over me heen spoelt, de kritische gedachten over al die spullen zou 'neutraliseren'. En dus moest die hoofdband af, zodat ik weer kritisch kon denken.

Mijn eerste daad was om mijn consumens de nek om te draaien. Voortaan vroeg ik mezelf bij iedere aankoop af: verrijkt dit mijn leven? En zal het dat over een jaar nog

steeds doen? In 99 procent van de gevallen was het antwoord: nee. Mijn garderobe werd er alleen maar mooier van, want wat ik uitspaarde aan kwantiteit, kon ik besteden aan kwaliteit en originaliteit. Eerst kostte het wat moeite, maar inmiddels is zelfs de neiging om zomaar iets te kopen verdwenen, alsof ik genezen ben van een verslaving. Het gevolg: geen constant onbevredigd gevoel meer, geen troep in huis, meer geld, meer tijd en een kast vol mooie, schuldvrije kleren.

Dat is fijn voor mij, maar het is niet zo dat ik de kledingindustrie een enorme slag toebreng door in mijn eentje Primark, H&M of Zara te boycotten. Het is onzichtbaar huiskamerverzet. Dat het ook heel anders kan, daar kwam ik achter op een zondag in september 2012, toen vrouwen met knalroze baretten op voor een Amsterdamse H&M begonnen te strippen. Een aantal van hen rende de winkel binnen, anderen sprintten verder richting Kalverstraat om Zara en Bershka te bestormen met de leus 'liever naakt dan door uitbuiting gemaakt!' De actie was georganiseerd door de Schone Kleren Campagne en door StoereVrouwen. Waar de eerste organisatie een klassieke non-profit protestorganisatie is, is StoereVrouwen een netwerk van modeliefhebbers, dat laat zien dat ook 'gewone consumenten' in opstand kunnen komen.

Hoe noodzakelijk hun protest was, bleek een paar maanden later. De naakte waarheid van de kledingindustrie werd voor de hele wereld zichtbaar toen op 24 april 2013 de kledingfabriek Rana Plaza in Bangladesh instortte. Onder het puin van het acht verdiepingen tellende pand lagen 1138 doden, 2500 gewonden en duizenden labels van merken als Primark, Mango en Benetton. Het drama was wereldnieuws, leidde tot een paar convenanten in de kledingindustrie en tot een hoop goede voornemens.